

ערכה של פקודה בצבא

בתחילת דברי הוצ"ב בעמודו בפני קושי גדול זה הוא מביא את שיטת הרמב"ן:

העמק שאלה – שאלותא קמב

"זכבר עמד דרמב"ן דיל (קנטרם משפם החרם) ... והמציא דבר חדש וגפלא אשר מלך או מנהדרין שהחרימו את האדם אם יעשה כך וכן ועשה דייב מיתה בידי אדם, והאי שמעא דעכן וידענתן ואנשי יבש גלעד, והפליא דרמב"ן דיל לומר דהו המכון כפרוש הכתוב 'כל דרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות ימות'..."

לפי הרמב"ן יש למלך סמכות להוציא להורג כל העובר על חרם.

הוצ"ב מקשה על כך כמה קושיות, דוחה את ההסבר, ומציע פירוש אחר: בשעת מלחמה, מי שמסרב פקודה כפס יונתן או עכן, ישנה אפשרות לזונו למיתה, מפני שהוא מסכן את הכלל.

העמק שאלה – שאלותא קמב

... ומעשה דעכן הוא מחמת שהיה שעת מלחמה וכיון שמעל בחרם גרם שישב ד' מסכתה ישראל 'כי חרם בס' ופוק חיי מאי דמלך בעי וובלי זה לא דעתו מה דרעש הא דבר ד' היה אל דיעשע 'זודה הנלכד בחרם ישרף באש אותו ואת כל אשר לו' דמבואר דיעשו בו כעצמו דין מיתה.

וכן ביהרתנן איתא בתנחומא... שראה שאל שהיו פלישתים מתגברים על ישראל והבין שמעלו בחרם, וזנה לא עלה על דעתו שמה נעשתה עבירה אחרת אלא שיום דאין גורם למלך השכנה תיכף ומיד כמו בחרם...

מעל עכן – גרם שהובסו בקרב והורגו יהודים רבים. במקרה יונתן – דרש שאל כרי, לא נענה והסיק שזה מפני מעלו של יונתן.

במלחמה, חריגת יחיד מהמסמעת הכללית מסכנת את הכלל כולו.

ועדיין יש להבין את דברי הוצ"ב הללו, מה המקור ליחס זה כלפי מי שמחליש את המערכה הלוחמת? משפח הוצ"ב ואומר:

"... וכל זה הוא מדין רודף. והבא נמי אין רודף גדול מזה שגורם שיכשלו כלל ישראל במלחמה..."

הוצ"ב מביע, שכשעת מלחמה, כל אדם הגורם החלשה ורפיון באומה, בין חולשה רוחנית בין חולשה פיסית מסכן את הכלל ויש לו דין רודף של כלל ישראל.

ביסוס לדברים אלו מוצא הוצ"ב מהגמרא בפסכת סוטה:

מסכת סוטה פרק 'משוח מלחמה' דף מד' ע"ב

"יִסְפוּ הַשָּׂרִיסִים לְדָבָר אֲלֵהֶם וְאִמְרוּ מִהֲאִישׁ הָרָא וְדָף הִלָּכְבִּי יָדָךְ וְיִשָּׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יָקָם אֶת־לֵבָב אֲנִי וְכָל־כָּבֹדִי – דִּבְרֵי עֲקִיבָא אִמְרוּ: הִירָא וְדָף הִלָּכְבִּי כַּמְשֻׁמֶשׁ, שְׂאִינוּ יִסְלֹךְ לַעֲמֹד בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה וּלְרִאוֹת חֶרֶב שְׁלוֹמָה..."

"וְהִיא כְּבֹלֶת הַשָּׂרִיסִים לְדָבָר אֲלֵהֶם וְעִקְדָּה שָׂרִי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם, וּבַעֲקִיבוֹ שֶׁל עַם – מַעֲמִידִין וְקִיפִין לַפְּנִיָּה, וְאִמְרוּ מִמְּחִידֵיהֶם וּכְשִׁילֵין שֶׁל בְּרוֹל בִּידֵיהֶן וְכֹל הַמִּבְקֵשׁ לַחֲזוֹר הַרְשׁוֹת בִּידוֹ לִקְפָּה שׁוֹקֵי שְׁתַּחֲלִיל נְפִילָה – נִיטָה שְׂנֵאֲמֵר עָם יִשְׂרָאֵל לִקְנִי פְּלִשְׁתִּים וְגַם מִגִּפֶּה גְדוֹלָה הָיְתָה בָּעָם וְלֹהֵלן הוּא אוֹמֵר יִצְטָו אֲנִי יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים וְיִפְּלוּ וְיָחַלְדוּ..."

אמנם סרבן הפקודה אינו רוצה להזיק לכלל ישראל, אדרבא, הוא סובר שזה לטובת כלל ישראל. אומר הוצ"ב: אין זה משנה, דינו דין רודף וחייב מיתה גם אם אין כוונתו לרדוף.

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמותיהם פרק ז' הלכה ד'

זֶאֱמַר שְׂחֹזְרִין כָּל הַחֲזֹרִין מִעֲוֵרֵי הַמִּלְחָמָה, מִתְּקַנֵּין אֶת הַמַּעֲרִכֹת וּמִפְּקָדִים שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם וּמַעֲמִידִין מֵאֲחֵרֵי כָּל מַעֲרִכָה וּמַעֲרִכָה שׁוֹמְרִים חֻקִּים וְעִזִּים וּכְשִׁילֵין מִלִּי בְּרוֹל בִּידֵיהֶם וְיִזְנֶה לַחֲזוֹר מִן הַמִּלְחָמָה וְהַרְשׁוֹת בֵּין לַחֲזוֹת אֶת שׁוֹקֵי שְׁתַּחֲלִיל נְפִילָה – נִיטָה..."

וכל זאת מפני שאם ינוס הרוצה לנוס, יגרם לכהלה וינטו כולם.

*

וגם אם נאמר שהוא לא התכוון להזיק ללוחמים ולכלל ישראל, אלא רק ביקש להציל את נפשו. אין זה משנה, בפועל הוא מסכן אחרים:

"וכל זה הוא מדין רודף וכזה דתנן בסוטה פרק משוח מלחמה, וכל המבקש לחזור היה רשות בידו לקפח את שוקי רודף היה נדרש אפילו היה בלא כוונה כדאיתא במנהדרין דף ע"ב גבי קסן..."

רודף שלא מדעת:

רמב"ם הלכות רוצח ושפיכת דמים פרק א הלכה ט

"הרי זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף. לפיכך הרוצח חכמים שהעברה שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בכס בין ביד מפני שהוא כרודף אחריה לדורגה, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו מבטל של עולם."

כסוכן אין העובר סתכוון להרוג את אמו, אך לעשה הוא נמצא רודפהו הוא הדין מי שגורם שיכשלו כלל ישראל במלחמה – אין לו רודף גדול מזה, הוא רודף את כל עם ישראל.

"אָרור עֵשֶׂה מְלֶאכֶת ד' רַמְבַּם"

זו למעשה הייתה בעיית רבו של יואב. הוא לא התכוון לרע, הוא רק לימד שלא להלכה סוגיות מלחמה, מחוסר זהירות:

"דהיינו מעמא דיואב שלא נזהר הרב בדבר כזה השיך למלחמה ישראל, וכל הנוגע לסדרי מלחמה בכלל פיקוח נפש הוא דמי יודע מה יולד יום.

משום הכי כשביקש הרב דלישבקה דלוקמיה בארור - כמו אם היה מכושל את התלמיד בדבר איסור בעלמא שאינו חייב מיתה - לא ציית ליה יואב מסיפיה דהאי קרא: 'ארור' מנענע דרבו מדם, כיוון שאותו העניין דנעץ לחיוב מיתה שהיה גורם מכשול לכלל ישראל!'

עיקר החומרא של מעשהו נובע מצד מה שהדברים נוגעים להלכות מלחמה ופיקוח נפש של הציבור: "דמי יודע מה יולד יום!"

נסכם את דברי הגני"ב עד כה:

מפי מה דן שאל את ינתן לשיטה, ומדוע נדון עין לשיטה מפי שמדובר בשעת מלחמה, ובמעשיהם דם והאישו - או דמי לתחילת, במקרה ינתן - את כלל ישראל, וכל המאיש את עם ישראל במלחמתו גורם לסכנת נפשות מדיות, לכן יש לו דין רודף של כלל ישראל, וזה סלל גם את רבו של יואב.

עדיין יש לברר: מהו המקור לדברים אלו של הגני"ב? מניין שמי שגורם שייכשלו כל ישראל במלחמה - אין לו רודף גדול מזה, מפי שהוא רודף את כל עם ישראל? אומר הגני"ב שהדברים מפורשים כגבי:

"זה ענין מה שאמר בני ראובן ובני נד ליהושע: 'לָא אִישׁ אֶשֶׁר יִמָּךְ אֶת פִּדְּ וְלֹא יִשְׁעֵם אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֶשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יָצִיחַ רַק חֶזֶק וְאִמְצָא, וְלֹאֲוֶרָה אֲמַאי דְּוֹא חֵיב מִיתָה הָרִי לֹא הִיא יְהוֹשֻׁעַ מִלֵּךְ אֲלֵא שׁוּפֵם; וְהוּא מַה הוּא עֵינִין דְּבִר מְלֹכָה לְבִנֵי רֹאשֹׁן וּבְנֵי נָד, הֵא הָא תְּלִיז בְּדַעַת כָּל יִשְׂרָאֵל?"

אלא כל זה היה שייך לדבר המלחמה כאשר הוא היה המצביא את הכל למלחמה, ומגדיר מלחמה כשעתו דומה למלך תמיד... ואלו היה מי מטרה פיו כאשר ישלחו, ידף לבב יהושע ואין לו כושר לכלל ישראל במלחמתם עם הכנענים יותר מזה ומצאנו הוא רודף דחייב מיתה. והוא שסימנו את דבריהם: 'רק חזק ואמץ' דפשוש הכי יסירתו - רק כדי שיתחזק לכבו, ובשכיל שהמה היו החלוצי למלחמה להם היה נאה ומכיר לומר כן...".

אומרים שגם גז וראובן ליהושע כן נון: אנתון מקבלים מרותך וכל המטרה את פיר. מות יומת.

אמנם הרמב"ם אומר שהכוונה דווקא למלך: כל המטרה פי המלך יש לו דין מורד במלכות ויש רשות למלך להורגו, וליהושע אכן היה דין מלך:

רמב"ם חלוקת מלכים פרק ח חלכה ח

"כל המורד במלך ישראל יש למלך רשות להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך או שלא יצא מביתו ויצא חייב מיתה, ואם רצה להרגו יהרג, שנאמר 'לָא אִישׁ אֶשֶׁר יִמָּךְ אֶת פִּדְּ'..."

אך, הגני"ב מרחיב את הלכות ההגדרה. לא רק למלך יש סמכות להרגו, אלא גם לסעביא, לרסטל.

אם ימרה חייל את פי המפקד כשעת מלחמה, הרשות בידי להורגו, משום שזה כרוך שאם לא יצייתו החיילים להוראותיו, תרפה רוחו ותיחלש, תהיה לו חולשת הדעת.

העולה מכל הניל:

המנהיג הצבאי צריך היזון חוזר. לראות שפקודיו נשמעים לו. אם יבחי' שפקודיו אינם נשמעים לו יאבד את עוצמתו הפנימית ובסחחוננו העצמי ואין לו מכשול לכלל ישראל במלחמתם עם הכנענים יותר מכך.

מפר הפקודה שובר את מורל המצביא ומתוך כך את רוח הלוחמים וגורם שיפלו בקרב.

לכן אסור לך להמרות את פי המפקד, גם אם אתה בסוּחַ במאה אחוזים שהצדק עמך.

המפקד הורה לתקוף בדרך מסויימת ואתה משוכנע מעל לכל ספק שהדרך השניה בסוּחַ יותר, עליך לציית, כדי לא לגרום לשבירתו!

ראיה מהפסוק: "לָא אִישׁ אֶשֶׁר יִמָּךְ אֶת פִּדְּ וְלֹא יִשְׁעֵם אֶת דְּבָרֶיךָ לְכָל אֶשֶׁר תִּצְוֶנּוּ יָצִיחַ רַק חֶזֶק וְאִמְצָא"

העיקר שתתחזק, שתהיה אמיץ - כך אמרו ליהושע בני גז וראובן, שכידוע, היו חייל החלוץ במלחמת כיבוש הארץ.

האם אמרו לו: איננו ברשות עצמנו אלא נפעל רק על פי מה שתורנו ותצווה אותנו, ומי שימרה את פיד' יומת, כי בכך תלוי כל תוקפך וחוזקך.